

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УСРР У ПЕРІОД НЕП

LEGAL REGULATION OF CREATION AND ACTIVITIES ECONOMIC PARTNERSHIP IN USRR DURING THE NEP

Васильєв Є.О.,
к.ю.н., доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Виявлені передумови до становлення правового регулювання діяльності господарських товариств в УСРР, а також специфічні риси перших змішаних товариств, які з'являються у 1921–1922 роках. Розглянуто організаційні форми господарських товариств за цивільним законодавством УСРР, особливості їх заснування та межі майнової відповідальності їх учасників.

Ключові слова: НЕП, господарські товариства, просте товариство, повне товариство, товариство на вірі, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство.

Выявлены предпосылки к становлению правового регулирования деятельности хозяйственных обществ в УСРР, а также специфические черты первых смешанных обществ, которые появляются в 1921–1922 годах. Рассмотрены организационные формы хозяйственных обществ по гражданскому законодательству УСРР, особенности их основания и пределы имущественной ответственности их участников.

Ключевые слова: НЭП, хозяйственные общества, простое товарищество, полное товарищество, товарищество на вере, товарищество с ограниченной ответственностью, акционерное общество.

The preconditions of legal regulation of economic societies in the USRR and specific features of the first mixed societies that appear in 1921–1922 are revealed. The influence of X Congress of the RCP (b) decisions on creation of the first mixed economic associations with foreign capital in Soviet Russia and peculiarities of the legal status of these companies are considered. On the example of Russian-German limited liability partnership investigated the usage of still unknown for Russian law a limited liability company. We consider organizational forms of business partnerships under USRR civil legislation, especially their foundation and limits of liability of their members. It is concluded that in the implementation of the new economic policy in the short term was created a legal framework for the establishment and activities of business entities. The conclusion is that the new rules of Soviet civil law basically inherited for the content of the pre-revolutionary legislation, the Civil Code, which was developed in the early twentieth century. A number of legal forms of business companies, which differ primarily in the degree of responsibility of the participants, their personal involvement in the activities of the company and the subject of the company itself are revealed under The Civil Code of the USSR. On example of the mixed limited liability company «New Bavaria» (Kharkiv) we conclude unequal position of private parties in mixed companies and domination of interests of the Soviet state in activities of such partnerships.

Key words: NEP, business partnerships, simple partnership, full partnership, partnership in commendam, limited partnership, joint-stock company.

Забезпечення сталого зростання недержавного сектора економіки потребує глибокого узагальнення наявного досвіду правового регулювання діяльності господарських товариств, їх взаємовідносин з державою та меж втручання держави в їх діяльність. Розв'язання цього питання вимагає комплексного аналізу та узагальнення історичного досвіду діяльності господарських товариств в УСРР в період нової економічної політики (далі – НЕП).

Правове регулювання діяльності господарських товариств в РСРР в період НЕП в різних аспектах досліджувалося в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: І. Л. Брауде, Ю. П. Волосник, В. І. Касьяненко, В. В. Кабачек, С. Н. Ландкоф та ін.

Метою статті є виявлення основних засад правового регулювання створення та діяльності господарських товариств в УСРР в період НЕП.

Завданням дослідження є виявлення ключових рис правового статусу господарських товариств в УСРР в період НЕП. Новизна роботи полягає в комплексному історико-правовому аналізі законодавства, що регулювало правовий статус господарських товариств у досліджуваній період.

Підприємницька діяльність господарських товариств, насамперед, акціонерних товариств (товариств на паях), набула поширення ще у дореволюційній Росії. Першим нормативно-правовим актом, що врегулював створення та діяльність господарських товариств в царській Росії, був Указ Петра I «Про складання купцями, як і в інших державах, торгових компаній...» від 27 жовтня 1699 року [1]. Із прийняттям маніфесту «Про даровані купецтву нові вигоди, відмінності, переваги та нові способи посилення та поширення торговельних підприємств» від 01 січня 1807 року [2] було законодавчо закріплено можливість

створення декількох різновидів торговельних підприємств: повного товариства, яке мало об'єднувати підприємців-товарищів, товариства на вірі, що поєднувало участь «товарищів» та «вкладників», а також товариства по дільницях – аналог сучасного акціонерного товариства. Подальший розвиток правового регулювання діяльності акціонерних товариств й суттєве зростання їх чисельності пов'язується з виданням Положення про товариства по дільницях, або компанії на акціях від 06 грудня 1836 року та X тому Зводу законів Російської імперії.

Станом на кінець 1917 року в Росії налічувалося 2990 акціонерних товариств з сумарним капіталом 6741,3 млн. крб. [3]. Незважаючи на надзвичайно високий рівень розвитку цивілістичної думки та юридичної техніки дореволюційної Росії, загальне поняття юридичної особи так і не набуло свого законодавчого закріплення в Російській імперії.

Перші кроки радянської влади щодо акціонерних товариств у 1917 році були досить поміркованими. Декретом ВЦВК від 14 грудня 1917 року було оголошено державною монополією банківську справу й націоналізовано усі комерційні банки та кредитні установи, щодо решти акціонерних товариств була досягнута домовленість з урядом про порядок контролю за їх діяльністю, товариства зобов'язувалися інформувати Держбанк про стан своєї каси й звітувати про видачу грошей. Водночас, як зазначає В. І. Касьяненко, подальший перебіг подій і, насамперед, боротьба з господарською розрухою, змушують більшовицький уряд 28 червня 1918 року оголосити про масштабну націоналізацію великих підприємств провідних галузей промисловості. [4, с. 5–6].

Наступне широкомасштабне впровадження політики «воєнного комунізму» в радянських республіках повніс-

то виключало можливість акціонерного підприємництва. Відбудова акціонерного підприємництва стає можливою лише в процесі переходу радянських республік до НЕП. Ще напередодні проголошення НЕП РНК РСФСР в Декреті від 23 листопада 1920 року проголосив, що процес відновлення продуктивних сил країни може бути прискорений за допомогою залучення іноземних державних і комунальних установ, приватних підприємств, акціонерних товариств, кооперативів і робітничих організацій [5]. Положення Декрету підлягали безпосередньому застосуванню на території УСРР відповідно до Постанови Всеукраїнського «Про об'єднання діяльності УСРР та РСФРР» від 27 січня 1920 року [6, с. 10].

Проведення X з'їзду РКП(б) 8–16 березня 1921 року у Москві, як відомо, стало відправною точкою для впровадження у радянських республіках НЕП. Ключовим питанням в роботі з'їзду звісно було питання про заміну продовольчої розкладки продовольчим податком, однак разом із ним 15 березня 1921 року делегати з'їзду також розглядали питання «про капіталістичне оточення», тобто про взаємовідносини радянських республік з капіталістичними країнами, насамперед, Англією та Німеччиною. За результатами доповіді на X з'їзді РКП(б) була схвалена резолюція з'їзду, згідно якої можливість нових, заснованих на договірних началах, відносин радянської республіки й капіталістичними країнами мала бути використана, насамперед, для відновлення виробничих сил республіки [7, с. 454-480].

13 травня 1921 року у Берліні було засновано перше за часів радянської влади господарське товариство – Русько-Німецьке товариство з обмеженою відповідальністю, засновниками якого виступили пан Стомоняков, торговий представник РСФСР, та Т. Ріттер, член Правління Гамбурзько-Американського Акціонерного Товариства Товарного Пароплавства (ГАПАГ) [8, с. 119]. Особливості цього договору полягали у тому, що від імені радянської влади в цих відносинах діяла по суті приватна особа – торговий представник РСФСР, договір не визначав розмір та склад внесків його засновників до складеного капіталу та розміри їх часток, крім того усі суперечки за цим договором мали розв'язуватись третейським судом, що мав діяти у Берліні за нормами німецького права. В цьому договорі передбачалось застосування невідомої російському революційному законодавству форми товариства з обмеженою відповідальністю. Цей договір наочно демонструє непристосованість радянського законодавства до нових економічних умов, що впроваджувались у життя на виконання рішень X з'їзду РКП(б).

Першим радянським акціонерним товариством, статут якого було затверджено 01 лютого 1922 року, стало Акціонерне товариство внутрішньої та вивізної торгівлі шкіряною сировиною «Кожсырьє». Засновниками товариства виступили Народний комісаріат зовнішньої торгівлі, Вища рада народного господарства, Центрсоюз, а також підприємці П. Б. Штейнберг та В. І. Томінгас. На момент затвердження цього статуту радянське законодавство ще не містило норм, що регулювали створення та діяльність акціонерних товариств, отже, цей статут у подальшому використовувався як зразковий при заснуванні багатьох інших товариств [4, с. 12].

Створення та діяльність перших радянських господарських товариств були нерозривно пов'язані з прагненням радянської влади залучити іноземний капітал для відбудови радянського господарства. 15 лютого 1922 року була утворена Комісія у справах про змішані товариства при Раді Праці й Оборони (надалі – РПО), що розглядала пропозиції про заснування торговельних, промислових і кредитних об'єднань за участю держави, а також акціонерних товариств усіх типів. Невдовзі Декретом РНК «Про заснування Головного комітету у справах про концесії й акціонерні товариства при РПО» від 04 квітня 1922 року

повноваження щодо розгляду і вироблення рекомендацій уряду по затвердженню проектів концесій і статутів акціонерних товариств були покладені на Головконцеском.

23 червня 1922 року Українською Економічною Радою було затверджено статут змішаного товариства з обмеженою відповідальністю під назвою «Юготрав». Засновниками товариства виступили Уповноважений Народного комісаріату внутрішньої торгівлі та Українська рада народного господарства, які розподілили між собою 200 паїв, тоді як наступні 100 паїв могли бути розподілені між запрошених до участі підприємствами, установами та приватними особами. С. Н. Ландкоф справедливо відзначає наявність у цього товариства ознак акціонерного товариства й пояснює, що форма й найменування товариства, так само як і зміст його статуту, пояснюються відсутністю на той момент Цивільного кодексу УСРР [9, с. 27-28].

Із затвердженням РПО РСФРР Тимчасових правил про порядок затвердження та відкриття дій акціонерного товариства та про відповідальність засновників та членів правління (далі – Тимчасові правила) від 01 серпня 1922 року нарешті була врегульована процедура реєстрації акціонерних товариств та вимоги до їх установчих документів [10]. Тимчасові правила містили вимоги про наявність не менше п'яти засновників, що мали підписати статут товариства, обов'язкове затвердження статуту товариства постановою РПО, публікацію статуту в Зібранні узаконень та розпоряджень Робітничого та селянського уряду. У статуті, згідно з Тимчасовими правилами, мали бути вказані мета та предмет діяльності товариства, його найменування, місцезнаходження правління, строк діяльності товариства (при заснуванні на визначений строк), розмір та порядок формування основного капіталу (не менше 10000 золотих карбованців), номінальна ціна і порядок оплати акцій, органи управління акціонерним товариством та їх компетенція (загальні збори, правління, ревізійна комісія, рада), порядок звітності, порядок розподілу дивідендів та формування резервного капіталу.

Тимчасові правила від 01 серпня 1922 року зобов'язували засновників залишити за собою в цілому не менш 1/10 частини випущених акцій без права відчужувати їх до затвердження звіту за другий операційний рік. Засновники також підлягали солідарній відповідальності протягом року з дня реєстрації товариства як перед товариством, так і перед окремими акціонерами за збитки, завдані товариству. Така відповідальність, зокрема, могла мати місце, якщо збитки завдані повідомленням неправдивих відомостей в підписних листах, оголошеннях про підписку або в представлених загальним збором розрахунках, які стосуються розміру винагороди їм за працю і витрати по заснуванню товариства або оцінку майна, переданого товариству засновниками.

Згідно п. 8 Тимчасових правил акціонерне товариство з дня його реєстрації визнавалось юридичною особою і мало право в межах зазначених у його статуті цілей купувати і відчужувати усіма законними способами всякого роду майно, здійснювати операції та акти, укладати договори, позиватись та відповідати в суді від свого імені. При цьому радянське законодавство на момент затвердження цих Тимчасових правил ще не містило поняття юридичної особи. На думку О. С. Іоффе, свого реального прояву в скільки-небудь значних масштабах цей інститут не міг отримати до тих пір, поки тривав процес заміни товарно-грошових відносин системою централізованого розподілу. Але, як тільки він поступився місцем протилежному процесові, так цивільна правосуб'єктність останніх, закріплена вже, окрім окремих нормативних актів, в загальних нормах перших радянських цивільних кодексів, висувається в число найбільш істотних і значних проблем радянської цивілістичної теорії [11, с. 298].

Отже, з появою перших змішаних товариств стає гостро актуальним питання законодавчого регулювання їх діяль-

ності. В умовах стрімкого впровадження в життя НЕП при розробці актів радянського цивільного законодавства були використані законопроекти дореволюційної Росії, а також цивільне законодавство західноєвропейських країн, насамперед, Німеччини. Загальне поняття юридичної особи в дореволюційній Росії вперше було запропоновано ще у 1905 році у проекті Цивільного уложення, де ними визнавалися ті товариства, спільноти та установи, які у порядку і межах, законом встановлених, можуть від свого імені набувати права на майно, у т. ч. право власності та інші права на нерухомі майтки, приймати на себе зобов'язання, позиватись і відповідати в суді [12].

Із прийняттям 16 грудня 1922 року Цивільного кодексу УСРР [13], який був майже повною копією відповідного кодексу РСФСР, в республіці нарешті було законодавчо визначено поняття юридичної особи та окремі види господарських товариств. Юридичними особами визнавалися об'єднання осіб, установи або організації, що можуть як такі набувати права та майно, вступати в зобов'язання, позивати і відповідати на суді. Юридична особа повинна була мати затверджений, а в належних випадках зареєстрований уповноваженим на те органом, статут або положення. Визначені в законі види товариств, що мають на меті господарські цілі, могли мати замість статуту товариський договір, зареєстрований у встановленому порядку. Правоздатність юридичної особи виникала з моменту затвердження статуту (положення), а в тих випадках, коли закон вимагав реєстрації юридичної особи, – з моменту цієї реєстрації.

Товариствам була присвячена X глава ЦК УСРР 1922 року [13]. Кодекс виділяє декілька різновидів товариств: просте товариство, повне товариство, товариство на віру, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство.

Передбачене ст. 276 ЦК УСРР просте товариство являє собою договірні зобов'язання двох або кількох осіб один перед одним об'єднати свої вклади і разом діяти для досягнення спільної господарської мети. Просте товариство, на відміну від інших господарських товариств, не набувало ознак юридичної особи. Цивільний кодекс визнавав вкладом все, що кожний товариш вкладає до спільної справи, зокрема, гроші, інше майно чи послуги. За загальним правилом, вклади всіх товаришів мали бути однаковими, якщо інше не визначено договором між ними. Вклади товаришів і все придбане товариством за свій рахунок становили складочне майно товариства.

Ведення справ товариства згідно ст. 281 ЦК УСРР мало провадитись за спільною згодою товаришів. У тому разі, коли для прийняття рішень була необхідна більшість голосів учасників, то більшість ця визначалась не розмірами вкладів, а кількістю товаришів, якщо інше не встановлено договором. Повноваженнями на ведення справ товариства міг бути наділений один або декілька товаришів, з призначенням яких решта товаришів усувалась від ведення справ товариства. Товариш, що вчинив в загальних інтересах будь-які дії, не одержавши на них належних повноважень, мав право на відшкодування зроблених з власних коштів витрат по справі, коли в нього були підстави вважати ці дії необхідними в інтересах товариства.

Договір простого товариства наділяв його учасників майновими та особистими немайновими правами. Право участі у товаристві розглядалось, насамперед, як особисте немайнове право, воно не могло передаватись без згоди інших товаришів. Кожний товариш мав право особисто знайомитись зі станом справ товариства, переглядаючи його книги і папери, це право не могло бути скасовано або обмежено будь-яким договором. Згідно ст. 293 ЦК УСРР кредитор одного з товаришів, який при зверненні стягнення на його частку в складочному майні не вимагав ліквідації справ товариства, мав право на прибутки товариства, але не на здійснення будь-яких прав або обов'язків товариша.

Кожний товариш відповідав за спільні борги відповідно до частки участі його в товаристві, якщо інші умови не були передбачені договором товариства. Солідарна відповідальність товаришів за спільні борги не передбачалась, однак при неспроможності кого-небудь з товаришів частина збитків, що припадала на нього, розподілялась поміж рештою товаришів.

Просте товариство в силу ст. 289 ЦК УСРР могло бути припинено внаслідок однієї з підстав: смерті будь-кого з товаришів; оголошення будь-кого з товаришів недієздатним або неспроможним; подання будь-ким з товаришів вимоги про припинення безстрокового товариства; дострокової відмови одного з товаришів від участі у товаристві, заснованому на строк; через сплив строку, на який було засноване товариство; досягнення мети товариства або неможливості її досягнення; на вимогу кредитора, що звернувся на частку одного з товаришів у складочному майні, або ж внаслідок погодження товаришів про припинення товариства.

Повним товариством, згідно ст. 295 ЦК УСРР, вважалось товариство, всі учасники якого (товариші) провадили торгівлю або промисел під спільною фірмою і за зобов'язання товариства відповідають усім своїм майном як солідарні боржники. Про заснування повного товариства товариші мали подати підписану всіма ними заяву до установи, що веде торговий реєстр, за місцем перебування товариства, для внесення в реєстр та оголошення. Договір повного товариства, під страхом недійсності, мав укладатись в письмовій формі та засвідчуватись в нотаріальному порядку. З дня внесення відомостей про повне товариство у торговий реєстр воно визнавалось юридичною особою і могло під своєю фірмою набувати, в межах закону, всякі майнові права, брати на себе зобов'язання, пред'являти позови і відповідати на суді через своїх представників. Кожний товариш мав право діяти одноособово від імені повного товариства, якщо інше не було встановлено договором.

Повне товариство характеризувалось підвищеним ступенем відповідальності його учасників за зобов'язаннями товариства серед усіх різновидів господарських товариств, що мали статус юридичної особи. Товариші у повному товаристві відповідали солідарно всім своїм майном по всіх зобов'язаннях товариства або по правочинах, що уклались, як це видно з наміру сторін, для товариства. Кредитори повного товариства в силу ст. 305 ЦК УСРР мали право звертати стягнення на майно окремих учасників повного товариства, однак це могло мати місце лише при встановленій неспроможності товариства або після його ліквідації. Учасники повного товариства в своїх запереченнях проти вимог третіх осіб не могли посилатись на зміни у товариському договорі, якщо ці зміни не були внесені до торгового реєстру та не були оголошені.

Товариством на віру, передбаченим ст. 312 ЦК УСРР, визнавалось товариство, засноване для ведення під спільною фірмою торгівлі чи промислу, яке складалося з одного або декількох учасників, що відповідають перед кредиторами товариства всім своїм майном (необмежено відповідальність яких обмежується їх вкладами в товариство (вкладники). Прізвища вкладників, на відміну від учасників з необмеженою відповідальністю, не включались в фірму товариства на віру, за виключенням того випадку, коли прізвища ці містились в фірмі, яка набула товариством на віру. Відносини між товаришами в товаристві на віру згідно ст. 315 ЦК УСРР характеризувались наступними рисами: а) лише майновий вклад створював права і обов'язки вкладника; б) вкладник міг керувати справами товариства на віру лише як його уповноважений і, при відсутності в нього такого повноваження, не мав права заперечувати проти дій необмежено відповідальності товаришів; в) при неспроможності товариства вкладники мали

переважно перед необмежено відповідальними товаришами право на одержання своїх вкладів з майна товариства, що залишилось після задоволення кредиторів.

Товариством з обмеженою відповідальністю згідно ст. 318 ЦК УСРР визнавалось товариство, всі учасники якого (товариші) провадять торгівлю або промисел під спільною фірмою і за зобов'язання товариства відповідають не тільки внесеними в товариство вкладами, але і особистим майном в однаковому для всіх товаришів кратному (наприклад, трьохкратному, п'ятиратному, десятикратному) відношенні до суми вкладу кожного товариша. У разі неспроможності одного товариша відповідальність його за борги товариства розподілялась між іншими учасниками товариства пропорційно до їх вкладів. Проте, ніхто з товаришів не мав нести перед третіми особами або перед іншими учасниками товариства жодної майнової відповідальності понад його вклад та встановленої кратної до вкладу відповідальності.

Слід мати на увазі, що згідно ст. 320 ЦК УСРР заснування товариства з обмеженою відповідальністю для заняття торгівлею або промислом дозволялось лише у двох випадках – в окремих галузях народного господарства на підставі спеціального закону або ж на підставі спеціальних дозволів для окремих підприємств. Специфічними різновидами таких товариств у досліджуваній період були, зокрема, артілі відповідальної праці та товариства з обмеженою відповідальністю з електрифікації. Заснування товариств (артілей) відповідальної праці в УСРР було дозволено ще наприкінці 1921 року відповідно до Постанови РНК УСРР від 25 листопада 1921 року, за умови наявності у складі артілі не менше 50 членів. Подібні артілі засновувались для виконання робіт і доручень, пов'язаних з прийомом, зберіганням, видачею, транспортуванням і охороною товарів, грошових сум, цінностей й іншого майна, такі доручення і роботи виконувались особистою працею членів артілі за круговою порукою. Статут товариства (артілі) відповідальної праці міг містити положення щодо розміру відповідальності членів за зобов'язаннями товариства, якщо така відповідальність обмежувалась.

Постановою РНК УСРР від 23 березня 1923 року населенню була дозволена організація товариств з обмеженою відповідальністю з метою постачання електроенергії певному району. Постанова дозволяла учасникам самостійно визначити розмір пая в статутному капіталі, встановлюючи при цьому п'ятикратну додаткову відповідальність учасників товариства. Подібні товариства підлягали реєстрації в Наркоматі внутрішньої торгівлі, при цьому 10 березня 1925 року Українською Економічною Народою було затверджено примірний статут товариства з енергопостачання.

Показово, що на момент набуття чинності Цивільним кодексом УСРР останній не передбачав явних переваг для державних господарюючих суб'єктів, які брали участь у заснуванні змішаних товариств з обмеженою відповідальністю. Водночас заснування подібних змішаних товариств потребувало дозволу уповноважених органів робітничо-селянського уряду, які, в свою чергу, здобували можливість диктувати приватним засновникам свої умови. Яскравим прикладом такого змішаного товариства, що діяло на території Харківської губернії у 1923–1924 років, було броварне товариство «Нова Баварія».

20 квітня 1923 року до Харківської ГРНГ надійшла заява громадянина Естонії І. І. Окмана, який забажав стати пайщиком «Бродкомбінату». За деякий час, як зазначає В. В. Кабачек, 5 найбільш потужних та профільних підприємств з Харківської ГРНГ були виділені по обліку в товариство з обмеженою відповідальністю змішаного концесійного типу «Українське броварне товариство «Нова Баварія», куди у якості пайщиків увійшли Харківська ГРНГ та громадянин І. І. Окман, при цьому Харківська ГРНГ зберегла за собою право на 60 % майбутніх при-

бутків товариства. Членами правління товариства стали В. М. Макогон (голова Харківської ГРНГ) та громадянин І. І. Окман, а головою правління – М. А. Колмаков (голова правління колишнього «Бродкомбінату»). Підприємство розвивалось досить успішно, про що свідчило прагнення Харківського губвиконкому 23 серпня 1924 року встановити для нього підвищену (150 %) ставку орендної плати за приміщення.

З огляду на труднощі, що виникли у І. І. Окмана у Ленінграді, де були зосереджені його основні концесійні підприємства, урядом УСРР було ініційовано процес ліквідації товариства «Нова Баварія». Президія Харківського губвиконкому запропонувала ГРНГ невідкладно приступити до ліквідації товариства, посилаючись на постанову РНК від 09 вересня 1924 року. Заводи товариства «Нова Баварія» мала знову якомога швидше прийняти до себе Харківська ГРНГ, утворивши з них Державний броварний трест місцевої промисловості «Українська Нова Баварія». Показово, що ліквідаційна комісія розрахувалась з І. І. Окманом частково, йому повернули лише 65 тис. крб., внесених понад основний внесок у 85 тис. крб. [14, с. 65-67].

Приклад товариства з обмеженою відповідальністю «Нова Баварія» наочно демонстрував незахищеність капіталу й інтересів приватних учасників у змішаних товариствах. З іншого боку, С. Н. Ландкоф критикував практику залучення держави до участі у товариствах з обмеженою відповідальністю, оскільки це позбавляло товариства з обмеженою відповідальністю їх основної ознаки – особистої участі товариша в особі держави у справах товариства. Також його непокоїла можливість застосування за ст.ст. 318-319 ЦК УСРР кратної додаткової відповідальності, а також відповідальності за когось із неспроможних товаришів [9, с. 34].

Найбільш складною формою господарського товариства в Цивільному кодексі УСРР постає акціонерне (пайове) товариство, яке згідно ст. 322 ЦК УСРР засновувалось під особливим найменуванням або фірмою з основним капіталом, розподіленим на певне число рівних частин (акцій) і за зобов'язання якого відповідало лише майном товариства. Таке товариство засновувалось на підставі статуту, що подавався засновниками через Головний Комітет по справах про концесії та акціонерні товариства на затвердження Української Економічної Ради, а у випадку надання концесії – на затвердження РНК. Статут акціонерного товариства, поданий на затвердження уряду, мав бути підписаний не менш, ніж п'ятьма засновниками.

Вимоги до змісту статуту акціонерного товариства в цілому наслідували зміст Тимчасових правил від 01 серпня 1922 року, поряд із цим містилась вимога про наявність у статуті постанов, що стосуються скликання загальних зборів, їх прав та права голосу акціонерів, а також порядок припинення діяльності товариства. До статуту акціонерного товариства дозволялось включати й інші положення, які не суперечать закону. Вимоги до мінімального розміру основного капіталу акціонерного товариства були збільшені в 10 разів порівняно з Тимчасовими правилами, відтепер основний капітал не міг бути нижче 100000 золотих карбованців, а ціна акції – нижче 100 золотих карбованців. Постанова Української Економічної Ради про затвердження статуту акціонерного товариства згідно ст. 325 ЦК УСРР підлягала публікації у «Вістях» ВУЦВК, а сам статут друкувався у Зібранні узаконений та розпоряджень Робочо-Селянського Уряду України.

Подання заяви про реєстрацію акціонерного товариства мали передувати двоє загальних зборів акціонерів – попередні та засновницькі. Якщо засновницькі загальні збори акціонерів визнавали товариство таким, що відбулось, то правління зобов'язане було негайно подати заяву про реєстрацію товариства до Головного Комітету по справах про концесії та акціонерні товариства при Українській Еконо-

мічній Раді. Акціонерне товариство з дня його реєстрації визнавалось юридичною особою та мало право, в межах вказаної в статуті його мети, набувати та відчужувати усіма законними способами різного роду майно, не вилучене з обороту, вчиняти правочини та акти, укладати договори, пред'являти позови та відповідати у суді від свого імені.

Органами акціонерного товариства були: а) загальні збори акціонерів, б) правління, в) ревізійна комісія, г) рада, якщо така передбачена статутом товариства. Загальні збори акціонерів визнавались такими, що відбулись, якщо в них брали участь власники не менше однієї третьої частини основного капіталу. Рішення на загальних зборах постановлялись простою більшістю поданих акціонерами голосів. Водночас питання про зміну статуту, про збільшення або зменшення акціонерного капіталу, про припинення та ліквідацію справ товариства, про випуск облігаційної позики, про злиття товариства з іншими акціонерними товариствами могли бути вирішені лише більшістю у дві третини поданих голосів, якщо при цьому на загальних зборах були присутні акціонери, які представляють не менше половини основного капіталу. Постанови про зміну статуту, якщо ними змінювалась сама мета товариства, могли бути прийняті більшістю у чотири п'ятих, якщо при цьому на зборах представлено не менше трьох четвертих власників основного капіталу.

Правління акціонерного товариства мало складатись, щонайменше, з трьох членів (директорів) та від 1 до 3 кандидатів до них, які обирались загальними зборами на строк не більше трьох років з числа акціонерів або сторонніх осіб. Директорами та кандидатами до них не могли бути особи, засуджені судом до позбавлення права вступати на державну службу, протягом дії такого рішен-

ня. Правління завідувало справами товариства і було його представником як на суді, так і у відносинах з органами уряду та з усіма іншими особами у всіх його справах.

Повне товариство та товариство на вірі порівняно з товариством з обмеженою відповідальністю та акціонерним товариством відзначались нескладною процедурою реєстрації юридичної особи. Як слідє з циркуляру Народного комісаріату юстиції від 06 травня 1925 року, мали місце випадки коли новостворені товариства пред'являли до реєстрації договори, за умовами яких розподіл часток у сладочному капіталі та інші умови наочно демонстрували прагнення наймачів обійти трудове законодавство шляхом включення до складу товаришів найманих робітників. Відтак циркуляром Народного комісаріату юстиції було визначено, що по кожній із заяв, які перебували на розгляді Губвнторгу, мало бути отримано висновок Губвідділу праці. Губвнторг був зобов'язаний відмовляти у реєстрації товариств, щодо яких буде встановлено їх заснування з метою обходу закону [15].

Підсумовуючи викладений матеріал, можна дійти висновку, що в умовах впровадження у життя НЕП в короткий строк було створено законодавчу основу для створення та діяльності господарських товариств. Показово, що норми нового радянського цивільного законодавства значною мірою наслідували зміст дореволюційного законодавства, зокрема, проекту Цивільного уложення, що розроблявся на початку ХХ ст. Цивільний кодекс УСРР запропонував низку організаційно-правових форм господарських товариств, які відрізнялись, насамперед, за ступенем відповідальності учасників, їх особистою участі у діяльності товариства, а також за предметом діяльності самого товариства.

ЛІТЕРАТУРА

1. О составлении купцами, как и в других государствах, торговых компаний : Указ от 27 октября 1699 года // Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 1 (1649–1825). – Т. 3. – № 1706. – С. 653–654.
2. О дарованных купечеству новых выгодах, отличиях, преимуществах и новых способах к распространению и усилению торговых предприятий : Манифест от 01 января 1807 года // Полное собрание законов Российской империи. – Т. XXIX. – Ст. 22418.
3. Шепелев Л. Е. Акционерное учредительство в России : (Историко-статистический очерк) / Л. Е. Шепелев // Из истории империализма в России. – М.–Л., 1957. – С. 148.
4. Касьяненко В. И. НЭП и акционерное предпринимательство в СССР / В. И. Касьяненко. – М. : Знание, 1991. – 64 с.
5. Общие экономические и юридические условия концессий : Декрет СНК от 23 ноября 1920 года // СУ РСФСР. – 1920. – № 91. – С. 484–485.
6. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1919–1920 рр. – Харьков : Правительственная типография. Конторская улица, 1921. – № 21–23. – 790 с.
7. Протоколы X съезда РКП(б). – М. : Партийное издательство, 1933. – 954 с.
8. Документы внешней политики СССР. – М. : Госполитздат, 1960. – Т. 4. – 812 с.
9. Ландкоф С. Н. Товарищество с ограниченной ответственностью на Западе и в СССР / С. Н. Ландкоф ; Предисл. В. М. Гордон. – Харьков : Пролетарий, 1924. – 40 с.
10. Временные правила о порядке утверждения и открытия действий акционерного общества и об ответственности учредителей и членов правления : Постановление СТО РСФСР от 01 септня 1922 року // СУ РСФСР. – 1922. – № 55. – Ст. 698.
11. Избранные труды по гражданскому праву : Из истории цивилист. мысли. Гражд. правоотношение. Критика теории «хоз. права» / О. С. Иоффе. – М. : Статут : КонсультантПлюс, 2003. – 781 с.
12. Гражданское уложение : Проект Редакционной комиссии по сост. Гражданского уложения. – 2-я ред., с объясн. – Кн. 1. – СПб., 1903–1905.
13. О введении в действие Гражданского Кодекса УСРР : Постановление ВУЦВК от 16 грудня 1922 року // СУ УСРР. – 1922. – № 55. – Ст. 780.
14. Кабачек В. В. Товариство з обмеженою відповідальністю «Нова баварія» як приклад діяльності виробничих підприємств із змішаним (приватно-держаним) капіталом за часів непу / В. В. Кабачек // Вісник НТУ «ХП». – 2015. – № 38(1147). – С. 63–71.
15. Об отказе в регистрации товариществ полных и на вере, учреждаемых в целях обхода закона : циркуляр НКЮ от 06 мая 1925 года № 83 // Бюллетень НКЮ УССР. – 1925. – № 30.